

**ขออนอบน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ในวาระพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี
แห่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**

ตอนที่ ๑

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

บทที่ ๑

ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๑.๑ พระพุทธศาสนาคืออะไร

สำหรับคำถามที่ว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร สุนทร ฌ รังษี ได้อธิบายไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะทรงพระนามว่า โคตมะ ได้ทรงประกาศและประดิษฐานไว้ในโลกเมื่อกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว...โดยในฐานะที่เป็นศาสนา ก็เป็นระบบความเชื่อและคำสอนที่สอนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดที่ถือว่าประเสริฐที่สุดสำหรับมนุษย์ และในฐานะที่เป็นศาสนา พระพุทธศาสนากีย่อมรวมเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของศาสนา ได้แก่ ศาสดาคือผู้ก่อตั้งศาสนา ศาสนธรรมคือคำสอนของพระศาสดา ศาสนบุคลคือคณะบุคคลผู้สืบต่อคำสอนของพระศาสดา ศาสนพิธีคือพิธีกรรมทางศาสนา และศาสนสถานคือสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไว้ทั้งหมด*

ส่วนวรรณสิทธิ ไททยะเสวี^๒ ได้อธิบายไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์รู้จักความจริงของธรรมชาติ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งให้เกิดขึ้นและเสื่อมไป โดยเป็นคำสอนที่เป็นสาธารณะแก่มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา ที่ผู้มีปัญญาทุกคนสามารถศึกษาได้ พิสูจน์ได้ และหากมองในแง่นี้ก็อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นสากลศาสนา

ในขณะที่พระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาวชิษฐ์ ได้กล่าวอธิบายไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่แสดงถึงหลักสัจธรรม ข้อเท็จจริงที่มีเหตุผลอันสมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง แล้วก็เป็นอย่างที่มีอยู่แล้วในตัวของคน ๆ คน พร้อมทั้งจะปฏิบัติให้เป็นไปได้ทุกเมื่อและเป็นศาสนาที่ให้สิทธิเสรีแก่ทุกคน ที่จะนับถือก็ได้ ไม่นับถือก็ได้ ไม่เป็นภัยเป็นเวรแก่ศาสนาหรือ

* สุนทร ฌ รังษี. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

^๒ วรรณสิทธิ ไททยะเสวี. คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. (มูลนิธิแนบมทานิวันนทร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒-๑๓.

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตรงกันข้าม ทั้ง ๆ ที่บางอย่างพุทธศาสนามีได้สอนให้กระทำเช่นนั้น
จึงเป็นศาสนาที่มีความเชื่อมั่นในหลักความจริงของตนเองอย่างไม่หวั่นไหว”

สำหรับพุทธทาสภิกขุ ท่านมองว่าพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยองค์คุณ ๘
ประการ อันเป็นทางรอดที่จะช่วยให้ชีวิต ของคนที่แท้จริงแล้วคือการเดินทางที่เต็มไปด้วย
ทุกข์นั้นดำเนินไปได้โดยทั้งผลในโลกนี้ คือทรัพย์ ชื่อเสียง มิตรภาพ ทั้งผลในโลกหน้า คือ
สุคติ และผลอันสูงสุด ที่พ้นจากโลกทั้งปวงคือนิพพาน โดยท่านมองว่าพระพุทธศาสนา
สามารถที่จะอำนวยสิ่งต่าง ๆ อันเป็นองค์คุณ ๘ ประการนั้นให้แก่เราได้อย่างครบถ้วน
กล่าวคือท่านพุทธทาสมองพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นทั้งศาสนา เป็นทั้งปรัชญา เป็น
วิทยาศาสตร์ เป็นศิลปะแห่งการปกครองชีวิต เป็นภูมิธรรมที่พึงประสงค์ของมนุษยชาติ เป็น

“ พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฐ์. สติปัญญาภาวนา ใน โทสศกฺุเคย์ ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๒๓
พฤษภาคม ๒๕๔๗, หน้า B๗.

“ ท่านพุทธทาสได้อธิบาย องค์คุณทั้ง ๘ คือ ศาสนา ปรัชญา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ภูมิธรรม ความรู้
สติปัญญา อณามัย ไว้ว่า

ศาสนา เป็นองค์คุณสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตนี้มีความสุขชื่นเยือกเย็นพอที่จะเป็นอยู่ ไม่ร้อนเป็นไฟ
เช่นเดียวกับน้ำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงพฤษภชาติให้สดชื่นงอกงามอยู่ตลอดเวลา

ปรัชญา เป็นองค์คุณที่ช่วยให้เกิดอุตมคติอันมีกำลังในการที่จะกระตุ้นให้ปฏิบัติตามศาสนา...ช่วย
ให้มีความเป็นนักปราชญ์ หรือมีปัญญาเครื่องให้ดำเนินตามไปจนลุล่วงปลายทางที่ตนประสงค์

วิทยาศาสตร์ ช่วยให้เป็นผู้รู้จักเหตุผล ให้รู้จักใช้เหตุผล และให้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล เพื่อให้
ชีวิตนี้ไม่หลับหูหลับตาเดินไปอย่างไร่ง่างมง่าย

ศิลปะ โดยเฉพาะก็คือศิลปะแห่งการครองชีวิต หรือการบังคับตัวเองได้ ช่วยให้ชีวิตดูแจ่มใส
งดงาม นำชุ่มชื่นใจ นำมาซึ่งความเพลิดเพลินในการก้าวหน้าไปด้วยความรู้และการกระทำที่ดูงาม ทั้งใน
เบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย

ภูมิธรรม คือ ธรรมสมบัติหรือความดี ความจริง ความยุติธรรม ที่ช่วยให้เกิดบุคลิกลักษณะอัน
นำมาซึ่งความเลื่อมใส ความไว้วางใจ ทำให้ชีวิตนั้น...เป็นที่พึงแก่ตนเองได้

ความรู้ ช่วยให้มีความสามารถในการที่จะใช้ความคิดและการวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง
ในการตัดสินใจ...การแก้ไขอุปสรรค และอื่น ๆ

สติปัญญา ช่วยให้เกิดสมรรถภาพหรือปฏิภาณในการดำเนินงานของชีวิตให้สำเร็จลุล่วงไปได้ตาม
แนวของความรู้ ทำให้งานของชีวิตทุกชนิดทุกระดับดำเนินไปได้โดยง่าย

อณามัย ช่วยให้มีความกล้ากายอันเป็นบาทฐานแห่งกำลังใจ มีความแคล้วคล่อง อาจหาญร่าเริง
สะดวกกายสบายใจ ในการเป็นอยู่ของตน...สามารถเป็นพาหนะนำก้าวล่วงไปสู่ที่มุ่งหมายได้

จากพระธรรมเทศนา โดย ท่านพุทธทาสภิกขุ “ทางเดินชีวิต” ๑ กันยายน ๒๕๔๕ ใน อภุชาตาโร
ตถาคตา ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เล่ม ๒. (กรุงเทพ : เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๔๗), หน้า ๙๖-๙๗.

ความรู้ที่ครบถ้วน เป็นสติปัญญา และเป็นทั้งอนามัยทั้งทางกายและทางจิต^๕ ...เป็นทางรอด
ของคุณ และเพื่อนสัตว์ทั้งหลาย...เป็นทางอันเอก อันเป็นทางดิ่งไปสู่ความสิ้นทุกข์ของ
บุคคล^๖

แต่หากพิจารณาจากการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา
เป็นศาสนาของผู้รู้ เป็นศาสนาแห่งปัญญา คือพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากปัญญาความรู้ชั้น
สูงสุดคือการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่ให้
ความสำคัญกับปัญญาหรือความรู้ คือเห็นว่าปัญญานั้นเป็นเครื่องมือในการช่วยให้บุคคล
สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนา

และถ้าพิจารณาคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นว่ามึลักษณะเป็นธรรมชาติ
นิยม^๗ และมนุษยนิยม ในแง่ที่ว่าความคิดหลักของพระพุทธศาสนา คือ ธรรม หรือ
ธรรมชาติ^๘ และพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ศรัทธาในสติปัญญาของมนุษย์เอง ไม่มอบความ
เชื่อมั่นในชีวิตไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์มีเสรีภาพในการใช้ชีวิตและลิขิตชีวิตของตนเอง โดย
พระพุทธศาสนาไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้า แต่เห็นว่าโลกและจักรวาลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำเนินไป
เองตามธรรมชาติ พุทธศาสนาเชื่อในเรื่องกรรมหรือกระทำ โดยเห็นว่าการกระทำของแต่ละคน
จะเป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตของเขา และกรรมนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้สรรพสัตว์แตกต่างกัน โดยตาม
หลักของพุทธศาสนา มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกและกำหนดชีวิตด้วยการกระทำของ
ตนเองและมีตนเองเป็นที่พึ่ง

นอกจากนี้แล้ว พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่พูดถึงเรื่องความทุกข์ โดยบอกว่า
ชีวิตเป็นทุกข์ แต่ก็บอกวามมนุษย์สามารถพ้นทุกข์ได้ และหากจะมองถึงลักษณะที่สำคัญที่สุดอัน
เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา ก็จะพบว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ
ปฏิบัติ และเป็นศาสนาที่ได้บอกถึงหนทางวิธีการแห่งการปฏิบัติอย่างชัดเจนที่ผู้ที่มีศรัทธา
สามารถที่จะนำไปปฏิบัติ พิสูจน์ให้เห็นและเข้าถึงความจริงต่าง ๆ นั้นได้ด้วยตนเอง โดยคำ
สอนในเรื่องวิปัสสนาภาวนาหรือวิปัสสนากรรมฐานที่เป็นการตามพิจารณาดู กาย เวทนา จิต

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^๗ ปรีชา ช้างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา. (โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๗. และ ว.วชิรเมธี "ฝรั่งปุจฉา อาตมาเฉลย" ใน โพสต์ทูเดย์
ฉบับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๔, หน้า M๗.

^๘ ธรรมก็คือความจริง ธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนั้นก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไป
ตามเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายล้วนเป็นไปตามธรรม คือเป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือตามกฎธรรมชาติ

และธรรม อันจะทำให้บุคคลเกิดปัญญา มีความรู้แจ้ง เห็นพระไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตนที่แท้ จนสามารถเข้าถึงความเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวงได้นั้น เป็นคำสอนที่ไม่มีในศาสนาอื่น วิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นทางสายเอกและทางสายเดียวที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพานนั้นมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น อีกทั้งหลักคำสอนเรื่องอนัตตาหรือความไม่มีตัวตนนั้นก็เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน อาจกล่าวได้ว่าในบรรดาศาสนาทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ พระพุทธศาสนาเท่านั้นเป็นศาสนาที่สอนเรื่องอนัตตาและวิปัสสนากรรมฐาน

๑.๒ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

๑.๒.๑ การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

โดยทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีป เมื่อพระสิทธัตถกุมาร ผู้ต่อมาคือพระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนาเสด็จมาอุบัติขึ้นในมัชฌิมชนบท แคว้นสักกะ ในสกุลกษัตริย์พวกราชายะ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ กับพระนางสิริมหามายา เมื่อก่อนพุทธศก ๘๐ ปี พระองค์ประสูติในวันวิสาขปุรณมี วันเพ็ญเดือน ๖ ภายใต้วรมไม้สาละ ลุมพินีวัน เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงตัดสินใจพระทัยออกบวชเพื่อแสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยทรงใช้เวลา ๖ ปีในการบำเพ็ญเพียรด้วยวิธีการต่าง ๆ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมโพธิญาณ ในคืนวิสาขปุรณมี วันเพ็ญ เดือน ๖ ภายใต้วรมมหาโพธิ์ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วก็ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ สัปดาหฺ์ ต่อมาในวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ วันอาสาฬหปุรณมี ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก ที่เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” และพระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมครั้งที่ ๒ คือ “อนัตตลักขณสูตร” แก่พระปัญจวัคคีย์จนได้สำเร็จอรหัตผลเป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา ๕ องค์

ในเวลาต่อมา เมื่อพระพุทธองค์ได้พบกับยสกุลบุตรซึ่งเป็นบุตรเศรษฐีในเมืองพาราณสีเดินทางมาว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” พระองค์ได้ตรัสเรียกว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาที่นี่เกิด นั่งลงเถิด เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน” และได้ตรัสเทศนาอนุปพพิกขา คือ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกามและอนิสงส์ของการออกบวช ทรงแสดงอริยสัจ ๔ ยสกุลบุตรและบิดาได้ทูลขอบวชบวช จึงได้มีพระอรหันต์เกิดขึ้นอีก ๒ องค์ รวมเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๗ องค์

ต่อมาสหายของพระยสะอีก ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ ได้
เข้าเฝ้า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม ประทานการอุปสมบท และสั่งสอนจนบรรลุอรหัตผล จึงมี
พระอรหันต์เกิดขึ้นในโลกเป็น ๑๑ องค์

ภายหลังสหายของพระยสะอีก ๕๐ คน ก็พากันทูลขอบวชตามและได้สำเร็จ
อรหัตผล ทำให้มีพระอรหันต์ทั้งหมด ๖๑ องค์

เมื่อมีพระสาวกมากพอที่จะส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ของ
หมู่ชนแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงรับสั่งให้พระสาวกเหล่านั้นจาริกไปในที่ต่าง ๆ โดยแยกกันไปแต่
องค์เดียวเพื่อแสดงธรรม พร้อมทั้งทรงประทานอนุญาตให้อุปสมบทผู้ศรัทธาเลื่อมใสใน
พระพุทธศาสนาได้ด้วยสรณคมนสาม ที่เรียกว่า ดิสรณคมนุปสัมปทา

จากเมืองพาราณสี ต่อมาพระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลา เพื่อแสดง
อาทิตตปริยายสูตรโปรดชฎิล 3 พี่น้อง คือ อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ พร้อมทั้ง
บริวารอีก ๑๐๐๐ คน รวมเป็น ๑๐๐๓ คน ให้ตั้งมั่นในคุณธรรม บรรลุอรหัตผลเป็นอริยบุคคล
ทั้งหมด

จากนั้นพระพุทธองค์พร้อมด้วยหมู่ภิกษุ ๑๐๐๓ รูป ก็จาริกไปจนถึงกรุงราช
คฤห์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสารผู้ปกครองแผ่นดินมคธ ผู้ถวายพระ
ราชอุทยานเวฬุวัน สวนไม้ไผ่ให้เป็นอารามที่ประทับของพระบรมศาสดาและหมู่ภิกษุสงฆ์ จัด
เป็นสังฆารามแห่งแรก และ ณ ที่นี้ พระองค์ก็ได้อุปสมบทให้กับพราหมณ์ ๒ สหาย คือ อุปติสสะ
และ โกลิตะ ซึ่งก็คือ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นธรรมเสนาที่สำคัญในการ
เผยแผ่พระธรรมคำสอน อีกทั้งยังเป็นกำลังในการประกาศพระพุทธศาสนา

เมื่อพระบรมศาสดาได้ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธแล้ว
พระองค์ก็เสด็จจาริกแสดงพระธรรมให้คนเกิดความเลื่อมใส แล้วปฏิบัติตามเป็นพุทธบริษัท ๔
เหล่า ออกบวชในพระธรรมวินัย เป็นภิกษุบ้าง ภิกษุณีบ้าง และคงอยู่ในฆราวาส เป็นอุบาสก
บ้าง อุบาสิกาบ้าง ตามที่ได้ทรงตั้งพระปณิธานไว้แต่แรก

พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ทรงประกาศพระพุทธศาสนาอยู่เป็นเวลา
๔๕ ปี ในแคว้นต่าง ๆ ของอินเดียในสมัยนั้นรวม ๑๖ แคว้น* ตั้งแต่เมื่อทรงพระชนมายุ ๓๕

* แคว้นทั้ง ๑๖ นั้นคือ แคว้นคันธาระ แคว้นกुरु แคว้นปัญจาละ แคว้นโกศล แคว้นมัลละ แคว้นวัชชี
แคว้นอังคะ แคว้นกัมโบษ แคว้นมัจฉะ แคว้นสุรเสนะ แคว้นวังสะ แคว้นกาสิ แคว้นมคธ แคว้นมัลละ แคว้น
เจติย และแคว้นอัสสะคะ

พรรษา จนเมื่อทรงพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ได้เสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา^{๑๐} โดยทรง
ประทานปัจฉิมโอวาทว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราผู้ตกคตเดือนท่านทั้งหลายให้รู้ สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยง มีความเสื่อม ความฉิบหายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอัน
เป็นประโยชน์คนและประโยชน์ผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาโดยทางประวัติศาสตร์
หากจะกล่าวถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในเชิงที่มาหรือสาเหตุนั้น ท่าน ว.วชิร
เมธี^{๑๑} ได้สรุปไว้ว่า “พุทธศาสนาเกิดขึ้นมาจากความเพียรพยายามแสวงหาทาง หนทางที่จะดับ
ทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ‘หากทุกข์เป็นสิ่งที่ม
ีอยู่ หนทางดับทุกข์นั้นก็ต้องมี’ จากความเชื่อพื้นฐานนี้ได้นำพระองค์ไปสู่การศึกษา ค้นคว้า
ทดลอง ด้วยพระองค์เองเป็นเวลากว่า ๖ ปี ในที่สุดจึงทรงค้นพบภาวะพระนิพพานอันเป็น
“ภาวะที่สิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง” และสำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในสารบบคำสอน
ของพระองค์นั้นทรงยืนยันว่า มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วต้องพบกับความทุกข์เป็นธรรมดา
แต่การที่จะเป็นอิสระจากความทุกข์ก็เป็นธรรมดาอย่างหนึ่งของมนุษย์ด้วยเช่นเดียวกัน...
มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเป็นอิสระจากความทุกข์ ขอเพียงตระหนักรู้ว่าเราทุกคนมีศักยภาพ
นี้อยู่ในตัว มนุษย์ทุกคนก็สามารถเป็นไทจากความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ ไม่ใช่ในชาติหน้า
(เสมอไป) หากเป็นศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในชีวิตนี้”

๑.๒.๒ การสังคายนา

คำว่า “สังคายนา” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่าการสวดพร้อมกัน แต่ความหมาย
ของการสังคายนาในทางปฏิบัตินั้นมากกว่าเพียงการสวดพร้อมกันตามคำแปล เพราะ
หมายความรวมถึงไปถึงการแก้ไขความคลาดเคลื่อนของพุทธวจนะ การแก้ไขปัญหาหรือ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือชี้ให้เห็นว่าคำสอนที่ถูกต้องคืออะไร แล้วจึงมีการทบทวนคำสอนนั้น
ด้วยการท่องจำการสวดพร้อมกันเพื่อเป็นหลักฐานสืบไป แต่หากจะอธิบายให้เข้าใจโดยง่าย
การสังคายนาก็คือการประชุมสงฆ์เพื่อรวบรวมและจัดระเบียบหมวดหมู่ของพระพุทธรวจนะและ

^{๑๐} สรุปความจาก กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
๒๐๐ ปี ภาค ๒. (กรุงเทพ : มปท. ๒๕๒๖), หน้า ๑๘๔-๑๘๗.

^{๑๑} มหาปรินิพพานสูตร ที่ฉนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๔๓/๑๕๔.

^{๑๒} ว.วชิรเมธี “พุทธประวัติ” ใน โปสต์ทูเดย์ ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔, หน้า ๓๗.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน

ตกลงรับทราบกันในที่ประชุมนั้น เพื่อมิให้เกิดความคลาดเคลื่อนของพระพุทธรูปและคัมภีร์ และเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

โดยการปรารภการสังคายนานั้นได้มีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อวันหนึ่งพระจุนทะผู้เป็นน้องชายของพระสารีบุตรได้เห็นเหตุการณ์ที่สาวกของนิครนถ์นาฏบุตรเกิดการบาดหมางทะเลาะและแตกสามัคคีกันหลังจากที่นิครนถ์เจ้าลัทธิได้สิ้นชีวิตไป พระจุนทะเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นในพระพุทธศาสนาหลังจากพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพาน จึงได้เข้าไปหาพระอานนท์และกล่าวเรื่องปริวิตกนั้นให้ทราบ พระอานนท์จึงได้นำพระจุนทะเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลเรื่องดังกล่าวให้พระพุทธรูปองค์ทรงทราบ พระองค์จึงทรงแนะนำวิธีการสังคายนาด้วยวิธีการสอบสวนความหมายกับความหมาย สอบสวนพยัญชนะกับพยัญชนะ เพื่อให้ศาสนามั่นคงดำรงอยู่ยาวนาน

ในเรื่องของการปรารภการสังคายนาและการแนะนำวิธีการสังคายนานี้ สุวรรณเพชรนิล^{๑๑} ได้อธิบายไว้ว่า “เป็นที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกทางพุทธศาสนาว่า นอกจากพระพุทธรูปเจ้าได้ทรงแนะนำวิธีการสังคายนาธรรมวินัยด้วยพระองค์เองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ปรากฏว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายมีความประสงค์ที่จะฟังต่อไป จึงได้ทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงแทนพระองค์ พระสารีบุตรได้แสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมเป็นข้อ ๆ เริ่มจากหมวดธรรมที่มี ๑ ข้อ จนถึงธรรมที่มี ๑๐ ข้อ^{๑๒} และพระพุทธรูปเจ้าทรงรับรองว่า หลักธรรมที่พระสารีบุตรแสดงนั้นถูกต้อง รวมความว่า พระพุทธรูปเจ้าและพระสารีบุตรได้แสดงตัวอย่างการรวบรวมธรรมวินัยไว้แล้วแต่เบื้องต้น และน่าจะถือว่าเป็นตัวอย่างการสังคายนาที่พระสาวกได้จัดทำขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน”

ในการทำสังคายนาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานี้ ฟังเข้าใจว่ามีการทำสังคายนากันมานานแล้ว และทำกันหลายครั้ง โดยในครั้งแรก ๆ เมื่อรวบรวมเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่ มีการพิจารณาเพื่อชำระความเข้าใจผิด การตีความผิดในพระธรรมวินัยเรียบร้อยดีแล้ว ก็จะมีการท่องจำและการสวดพร้อมกันเพื่อเป็นหลักฐานสืบไป การสังคายนาในครั้งแรก ๆ นั้นจะเป็นการสังคายนาด้วยการท่องจำกันด้วยปากสืบต่อกันมา ที่เรียกว่า “มุขปาฐ” ต่อเมื่อเป็นการสังคายนาในภายหลังจึงได้มีการจารึกเป็นตัวอักษร^{๑๓} โดยเริ่มมีการจารึกเป็นพระไตรปิฎกลงไว้ในใบลานครั้งแรกเมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ๔๓๓ ปี คือ ในปี

^{๑๑} สุวรรณเพชรนิล. พุทธปรัชญาเบื้องต้น. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๔, หน้า ๔-๕.

^{๑๒} สังคิติกสูตร ทิฆนิกาย ปาฏิกวรรค ๑๑/๒๒๑-๓๖๒/๑๔๗-๒๕๒ และ ทสุตตรสูตร ทิฆนิกาย ปาฏิกวรรค ๑๑/๓๖๔-๔๗๕/๒๕๓-๓๓๕.

^{๑๓} วรรณสิทธิ ไททยเสวี, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน, หน้า ๒๐.

พ.ศ. ๔๓๓ ที่ประเทศศรีลังกา โดยเป็นการจารพระพุทธรูปลงในใบลานด้วยภาษามคธหรือภาษาบาลี และจารอรรถกถาที่เป็นคำอธิบายความในพระไตรปิฎกเป็นภาษาสิงหล และเนื่องจากการสังคายนาได้มีการทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตกาลจนปัจจุบัน จึงจะกล่าวถึงไปตามลำดับ

๑.๒.๒.๑ การสังคายนาในประเทศอินเดีย

ครั้งที่ ๑

- เวลา : หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน
- สาเหตุ : พระสุภัททกุกกุฏมกรพชิต ได้กล้าแสดงออกถึงความไม่เคารพในพระบรมศาสดา กล่าวจาบจ้วง ล้วงเกินพระธรรมวินัยว่าการปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นดีแล้ว ต่อนี้ไปจะได้อะไรได้ตามใจ ไม่ต้องมีใครมาว่ากล่าวว่ามีผิด นี้ถูก
- สถานที่ : ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ ประเทศอินเดีย
- ประธาน : พระมหากัสสปะเถระ ทำหน้าที่เป็นผู้สอบถามปัญหา พระอานนท์เป็นผู้วิสาขนาพระธรรม ด้วยการรวบรวมพระโอวาท และพระธรรมเทศนาที่พระพุทธทรงแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ เสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ เพื่อร่วมกันพิจารณาจัดเป็นหมวดหมู่ จนกลายมาเป็นพระสูตร พระอภิธรรมให้ได้ศึกษากันจนทุกวันนี้ พระอุบาลี เป็นผู้ตอบปัญหา ข้อซักถามทางวินัย
- จำนวนผู้เข้าประชุม : พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป
- ระยะเวลาที่ใช้ : ๗ เดือน โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูโอรสพระเจ้าพิมพิสาร ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์

ครั้งที่ ๒

- เวลา : ภายหลังพุทธปรินิพพาน ๑๐๐ ปี (พ.ศ. ๑๐๐)
- สาเหตุ : พระยสกาภักตบุดร ได้เห็นการปฏิบัติย่อมนทางพระวินัย ๑๐ ประการของภิกษุชาววัชชี เช่น ฉันทอาหารหลังเที่ยงวัน รับเงินรับทอง เป็นต้น จึงได้ชักชวนพระสงฆ์ทั้งหลาย ให้ช่วยกันวินิจฉัยแก้การถือ

ปฏิบัติผัดนั้น

สถานที่ : วาสสิกรรม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประเทศอินเดีย
ประธาน : พระยสกาภิกษุทกบุตร
พระเรวตะเป็นผู้ถามปัญหา
พระสัพพกามีเป็นผู้ตอบปัญหาวินัย

จำนวนผู้เข้าประชุม : พระสงฆ์ ๗๐๐ รูป
ระยะเวลาที่ใช้ : ๘ เดือน โดยมีพระเจ้ากาลาโศกราชเป็นผู้อุปถัมภ์

ครั้งที่ ๓

เวลา : ภายหลังพุทธปรินิพพาน ๒๓๕ ปี
สาเหตุ : พวกเดียรถีย์หรือนักบวชในศาสนาอื่นปลอมเข้าบวช
ในพระพุทธศาสนา และประกาศลัทธิศาสนาของตน
จึงให้มีการชำระพระธรรมวินัย หรือจัดลัทธิความเห็น
ที่แปลกปลอมของพวกนอกพระศาสนา และสอบทาน
พระธรรมวินัย จนถูกต้องตรงตามพระพุทธพจน์เดิม

สถานที่ : อโศการาม เมืองปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย
ประธาน : พระโมคคัลลีบุตร ดิสนเถระ
จำนวนผู้เข้าประชุม : พระสงฆ์ ๑๐๐๐ รูป
ระยะเวลาที่ใช้ : ๙ เดือน โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผู้อุปถัมภ์
ผลการสังคายนา : ชำระสอบสวน กำจัดเดียรถีย์เหล่านั้นออกจาก
พระธรรมวินัย

ครั้งที่ ๔

การสังคายนาครั้งนี้เป็นของทางฝ่ายมหายาน ที่เมืองปุรุชปุระในอินเดีย
ด้วยความอุปถัมภ์ของพระเจ้ากนิษกะ แต่เนื่องจากเป็นการสังคายนาของนิกาย
อื่นซึ่งแยกออกไปจากเถรวาท ทางฝ่ายเถรวาท ไทย ลาว เขมร พม่า ลังกา
ไม่ยอมรับรอง จึงไม่มีอยู่ในบันทึกของทางเถรวาท

นอกจากการทำสังคายนาในประเทศอินเดียแล้ว ก็ยังมีการสังคายนาใน
ประเทศลังกา ๓ ครั้ง ในประเทศพม่า ๒ ครั้ง และการสังคายนาของทางฝ่ายมหายาน ๒ ครั้ง
แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการสังคายนาในประเทศไทย

๑.๒.๒.๒ การสังคายนาในประเทศไทย

ครั้งที่ ๑ การสังคายนาครั้งแรกทำในสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ โดยเป็นการนำพระไตรปิฎกต้นฉบับมาจากศรีลังกา แล้วมาถ่ายถอดลงเป็นอักษรธรรมล้านนา การสังคายนาครั้งนี้มีพระธรรมทินเถระเป็นประธาน ใช้เวลาในการสังคายนาจนสำเร็จเป็นเวลา ๑ ปี

ครั้งที่ ๒ เป็นการสังคายนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๓๓๑ โดยพระองค์โปรดให้นิมนต์พระเถระนุเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิตอุบาละ ๓๒ คน ทำการสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎกที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบัน) โดยให้จารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน ด้วยการแปลฉบับอักษรลาวและอักษรรามัญเป็นอักษรขอม รวมทั้งอรรถกถาฎีกาทั้งหมด ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบปกหน้าปกหลัง จึงเรียกกันว่า **พระไตรปิฎกฉบับทอง** โดยพระองค์ได้สร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ใส่ตู้ไว้ในหอมณเฑียรธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ไปทุกพระอารามหลวงด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์

ครั้งที่ ๓ เป็นการสังคายนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖ โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และโปรดให้สังคายนาโดยทำการคัดลอกตัวขอมในคัมภีร์ใบลานเป็นตัวอักษรไทยชำระแก้ไขและพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มหนังสือจำนวน ๓๙ เล่มชุด จำนวน ๑๐๐๐ ชุด นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย เพื่อเป็นการฉลองการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติครบ ๒๕ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖

ครั้งที่ ๔ เป็นการทำสังคายนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยการจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้ใช้เครื่องหมายและอักษรวิธีตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงคิดขึ้นใหม่ พร้อมทั้งได้ทำอนุกรมต่าง ๆ ไว้ท้ายเล่มเพื่อช่วยให้สะดวกในการค้นคว้า และพิมพ์ส่วนที่ยังขาดอยู่อีก ๖ เล่มจากการพิมพ์ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ให้ครบสมบูรณ์ เพิ่มจาก ๓๙ เล่ม เป็น ๔๕ เล่ม เรียกว่า **พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ** ซึ่งเป็นต้นฉบับให้พิมพ์กันต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน โดยจัดพิมพ์จำนวน ๑๕๐๐ ชุด พระราชทานในพระราชอาณาจักร ๒๐๐ ชุด พระราชทานให้นานาประเทศ ๔๕๐ ชุด และที่เหลืออีก ๘๕๐ ชุด พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์ขอรับหนังสือพระไตรปิฎก

๑.๒.๓ พระไตรปิฎกภาษาไทย

๑.๒.๓.๑ การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๑

ด้วยเหตุที่พระไตรปิฎกที่มีมาตลอดทั้ง ๔ รัชกาลล้วนแต่เป็นการจารลงในใบลานและเป็นภาษาบาลี เฉพาะผู้ที่รู้ภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งเท่านั้นจึงจะสามารถศึกษาได้ และแม้ว่าจะมีผู้แปลเป็นภาษาไทยอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้เป็นการแปลโดยทั้งหมด ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ดิสุสเทว) วัดสุทัศนเทพวราราม ทรงปรารภว่าในต่างประเทศหลายประเทศได้มีการแปลพระไตรปิฎกออกมาเป็นภาษาของเขามาช้านานแล้ว จึงเป็นการสมควรที่จะให้มีการจัดแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลีเป็นภาษาไทยให้สมบูรณ์ กระทรวงธรรมการได้เสนอนายกรัฐมนตรีนำกราบบังคมทูล และทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วย มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้ริบจัดการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ คณะกรรมการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยได้เริ่มดำเนินการแปลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงแปลเสร็จเรียบร้อย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกให้ทันพิธีฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษในปี ๒๕๐๐ โดยพิมพ์จำนวน ๒๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม ตามจำนวนพระชนมายุ ๘๐ พรรษาของพระพุทธเจ้า นับเป็นการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเป็นรูปเล่มครั้งแรกในประเทศไทย และพระไตรปิฎกชุดนี้เรียกว่าพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒

เมื่อพระไตรปิฎกภาษาไทยที่จัดพิมพ์ครั้งแรกจำหน่ายแจกหมดลงในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ กรมการศาสนาได้จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จำนวน ๒๐๐๐ เล่ม เพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี โดยในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับปรุงรูปเล่มฉบับภาษาไทยใหม่ให้เท่ากับฉบับภาษาบาลีเล่มต่อเล่ม ชุดละ ๔๕ เล่ม

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๓

เมื่อพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงที่จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ จำนวน ๒๐๐๐ ชุด จำหน่ายหมดในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ กรมการศาสนาได้ดำเนินการจัดพิมพ์ขึ้นอีกจำนวน ๒๐๐๐ ชุด และจำหน่ายแจกหมดลงในปี พ.ศ. ๒๕๒๓

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๔

เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมการศาสนาได้ดำเนินการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นครั้งที่ ๔ จำนวน ๓๐๐๐ ชุด เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๕

เพื่อเป็นการเฉลิมชาติ ดำรงพระศาสนา และเฉลิมพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ผู้ทรง
อุปถัมภ์พระศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ในแผ่นดินตลอดมา
การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๕

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๕
รอบนักษัตรเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการ
สังคายนาพระไตรปิฎก โดยกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ
เมื่อตรวจชำระเสร็จแล้วพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระ
บรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ โดยพิมพ์ฉบับภาษาบาลี ๑๐๐๐ ชุด และฉบับภาษาไทย
๓๐๐๐ ชุด

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๖

มหาเถรสมาคมได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙
โดยพระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ นี้จัดพิมพ์ทั้งฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทย และ
มหาเถรสมาคมได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจำนวน ๖๘๐ ชุด ส่วนอีก
๑๓๒๐ ชุด ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีจิตศรัทธาบูชาเป็นพุทธบูชา^๓

๑.๒.๓.๒ พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์

จากการสืบทอดคำสอนของพระพุทธศาสนาในตอนแรกเป็นแบบ
มุขปาฐ คือท่องจำบอกเล่าด้วยปาก มาจนเป็นการจดจารจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงใน
ใบลานและกระดาษ ต่อมาก็ได้มีการวิวัฒนาการด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นการ
บันทึกลงในแผ่นซีดี เป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ของมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

การจัดทำโครงการพระไตรปิฎก ฉบับคอมพิวเตอร์ โดยสำนัก
คอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมี ดร.ศุภชัย ตั้งวงศ์ศานต์เป็นหัวหน้าทีม ได้เริ่ม
ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และสำเร็จในปีต่อมา ภายใต้ชื่อโปรแกรมว่า BUDSIR นั้น
ได้ทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์เป็นครั้งแรกของ
โลก และนับจากวันนั้นจนถึงวันนี้เป็นเวลากว่า ๒๐ ปี ก็ได้เผยแพร่ผลงานมาแล้ว ๑๑ ครั้ง เป็น
ผลงานพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ รวม ๑๑ ผลงาน คือ BUDSIR ชุดแรกตามมาด้วย
BUDSIR II, III, IV ภายใต้ DOS พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ฉบับนานาชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนา

^๓ สรุปความจาก กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๖๖-๖๘.

พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ให้สามารถแสดงผลได้ ๘ ชุดอักษร คือ เทวนาครี สิงหล พม่า เขมร ล้านนา ลาว โรมัน และไทย โดยสามารถ สืบค้นได้ ๘ ชุดอักษรในทุกคัมภีร์ โดยตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มทำโครงการในปี ๒๕๓๐ โครงการได้ดำเนินการพัฒนาผลงานเป็นระยะ ๆ คือ

- ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โครงการได้พัฒนาผลงาน BUDSIR IV on CD-Rom

- ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ โครงการได้พัฒนา BUDSIR IV for Windows ขึ้นเพื่อให้ทำงานบนระบบวินโดวส์ ทำให้สะดวกในการใช้งานมากยิ่งขึ้น

- ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ โครงการได้พัฒนาพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ภาษาไทย หรือ BUDSIR / TT (Buddhist Scriptures Information Retrieval / Thai Translation) เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาพระไตรปิฎกสามารถที่จะค้นหาข้อมูลในคัมภีร์ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วถูกต้อง

- ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระชนมายุ ๘๐ พรรษา มหาวิทยาลัยมหิดล โดยสำนักคอมพิวเตอร์ได้ผลิตผลงาน BUDSIR VI for Windows หรือที่เรียกว่า บุคเซอร์เวอร์ชัน ๖

โดย BUDSIR VI นี้ได้รับการพัฒนารูปแบบการสืบค้นข้อมูล เพื่อให้ผู้ใช้สามารถศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ ที่สำคัญได้หลากหลาย โดยได้ประมวลคัมภีร์ศึกษาพระไตรปิฎกที่สมบูรณ์ที่สุดทั้งหมด ๒๐๐ เล่มอันประกอบด้วย

- พระไตรปิฎกภาษาบาลี (ตัวอักษรไทย) จำนวน ๔๕ เล่ม โดยใช้ฉบับสยามรัฐ ของมหาจุฬาราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้มาตั้งแต่เวอร์ชันแรก

- พระไตรปิฎกภาษาไทย จำนวน ๔๕ เล่ม โดยเลือกใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง ที่กรมการศาสนาจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕

- อรรถกถา^{***} หรือตำรา (ภาษาบาลี) ที่อธิบายและขยายความในพระไตรปิฎกบาลีเพื่อเพิ่มเพิ่มความเข้าใจให้มากขึ้นจำนวน ๕๗ เล่ม

- ฎีกา^{***} หรือตำรา (ภาษาบาลี) ที่อาจารย์ในภายหลังแต่งแก้หรืออธิบายอรรถกถาอีกชั้นหนึ่ง จำนวน ๒๗ เล่ม

^{***} คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อาจารย์และปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแต่งขึ้นเพื่ออธิบายพระไตรปิฎก คือพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

• คัมภีร์อื่น ๆ จำนวน ๒๐ เล่ม ที่แม้ไม่ได้อธิบายพระไตรปิฎก โดยตรง แต่ก็ เป็นคัมภีร์ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระไตรปิฎก เช่น มิลินทปัญหะ พระปาฏิโมกข์ รวมถึงหนังสือที่เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน อีกจำนวนหนึ่ง เช่น มังคลัตถทีปนี สมันตปาสาทิกา วิสุทธิมรรค อภิธรรมมัตตติกาวิณี และคัมภีร์โยชนา^{๒๐} อีก ๓ เล่ม

• หนังสือภาษาไทย ๓ เล่ม คือ หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์

๑.๒.๔. หลักฐานของพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์รวบรวมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระไตรปิฎกจึงจัดเป็นหลักฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยในสมัยพุทธกาลนั้น พระไตรปิฎกยังไม่เกิดขึ้น และคำว่าพระไตรปิฎกก็ยังไม่ มี โดยก่อนที่จะมีพระไตรปิฎกนั้น เราจะใช้คำพระธรรมวินัยหมายถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และใช้วิธีท่องจำกันมาโดยไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต่อเมื่อมีการทำสังคายนาภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าจึงมีการบันทึกหลักธรรมคำสอนทั้งหมดไว้ในพระไตรปิฎก

หากพิจารณาโดยศัพท์ คำว่า ไตร แปลว่า สาม ส่วนคำว่า ปิฎก นั้นแปลว่า ตะกร้า คำว่าไตรปิฎก จึงหมายถึงสามตะกร้า คือเป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธองค์แล้ว จัดเป็นสามหมวดหมู่ คือ พระวินัย พระสุต และพระอภิธรรม พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น ๓ ปิฎก คือ

๑. พระวินัยปิฎก เป็นส่วนที่ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี ว่าด้วยพุทธประวัติตอนแรก ความเป็นมาของภิกษุณี ประวัติการทำสังคายนา มี ๕ คัมภีร์^{๒๑} ว่าโดยธรรมขันธ์มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

๒. พระสุตตันตปิฎก เป็นส่วนที่ว่าด้วยกถาแสดงธรรม ยกสัตว์บุคคลขึ้น แสดงให้เหมาะสมแก่อรรถาศัย มีลักษณะเป็นพระสุตตรขนาดยาวมากน้อยต่างกัน มี ๕ นิกาย^{๒๒} ว่าโดยธรรมขันธ์มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

^{๒๐} คัมภีร์โยชนา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายหลักภาษา ความหมายและความสัมพันธ์ในเชิงไวยากรณ์ในภาษาบาลี

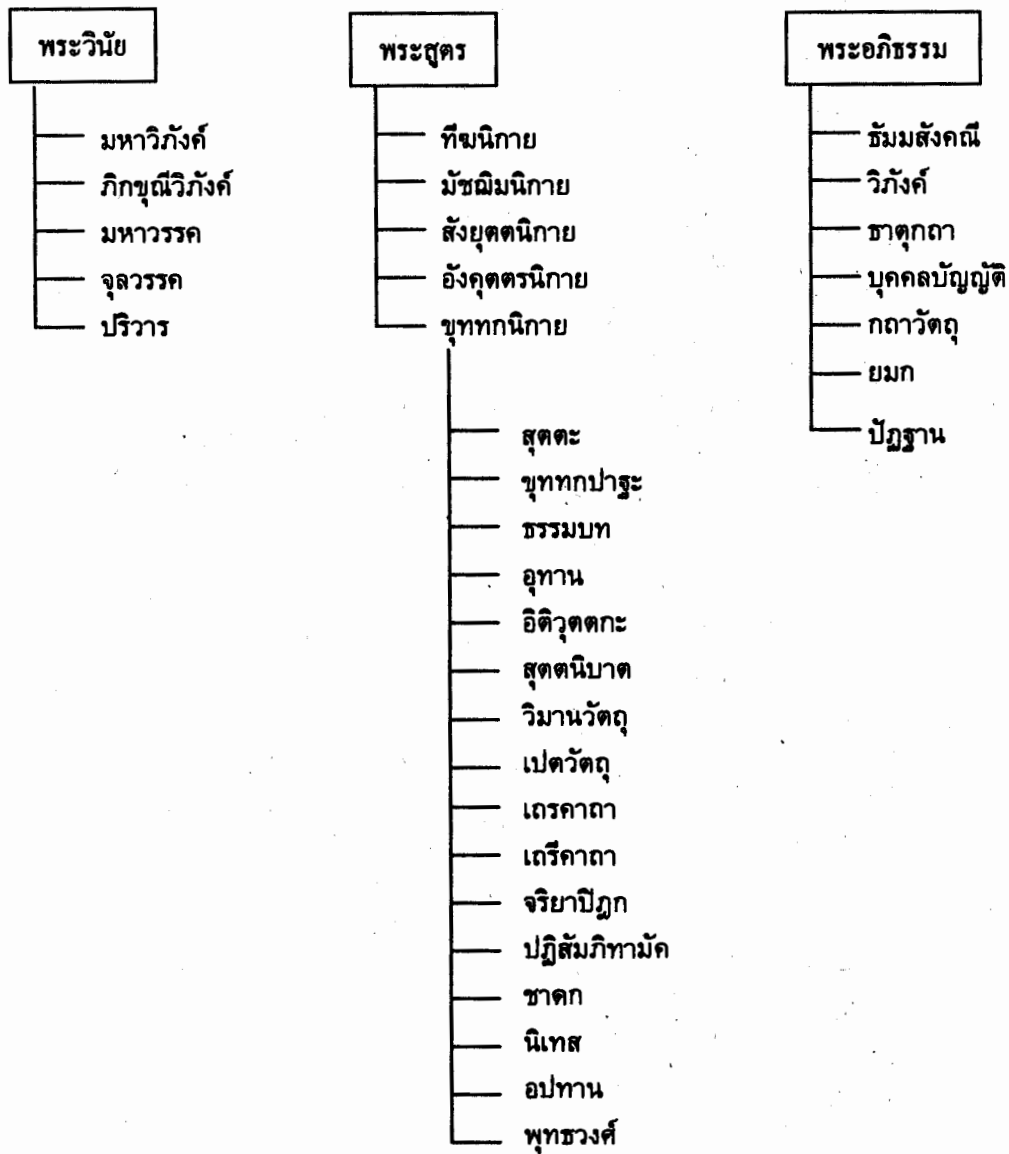
วราสาร ทัดแก้ว "ชีวิตพระไตรปิฎก ศาสนาศึกษาเองได้ (ง่ายจัง)" ใน โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันอังคาร ที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๐, หน้า C๒.

^{๒๑} ดูรายละเอียดในแผนผังพระไตรปิฎก

^{๒๒} ดูรายละเอียดในแผนผังพระไตรปิฎก

๓. พระอภิธรรมปิฎก เป็นส่วนที่ว่าด้วยธรรมในขั้นสูง เป็นปรมาัตถธรรม มี ๗ คัมภีร์^{๒๓} ว่าโดยธรรมชั้นนี้มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น

แผนผังพระไตรปิฎก^{๒๔}



^{๒๓} ดูรายละเอียดในแผนผังพระไตรปิฎก

^{๒๔} ปรับปรุงจาก แผนผังสังเขปพระไตรปิฎกและอรรถกถา ใน วรรณสิทธิ ไททยะเสวี. คู่มือการศึกษา พระพุทธศาสนาพื้นฐาน, หน้า ๒๒.

โครงสร้างของพระไตรปิฎก

ดังได้กล่าวแล้วว่าพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายโครงสร้างของพระไตรปิฎกในทั้ง ๓ ส่วน คือ

พระวินัยปิฎก ประกอบด้วย ๕ คัมภีร์ คือ

๑. มหาวิภังค์ ว่าด้วยศีลของภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท
๒. ภิกษุณีวิภังค์ ว่าด้วยศีลของภิกษุณี ๓๑๑ สิกขาบท
๓. มหาวรรค ว่าด้วยศีลหรือสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ตอนต้น
๔. จุลวรรค วรรคเล็กว่าด้วยศีลหรือสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ตอนปลาย
๕. ปรีวาร ว่าด้วยคำถามคำตอบข้อความรู้อันพระวินัย การวินิจฉัยปัญหาทางพระวินัย

พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น ๕ นิกาย คือ

๑. ทีฆนิกาย หมวดยาว เป็นหมวดที่รวบรวมพระสูตรขนาดยาว มีทั้งสิ้น ๓๔ สูตร
๒. มัชฌิมนิกาย หมวดปานกลาง เป็นหมวดที่รวบรวมพระสูตรที่มีความยาวขนาดกลาง มีทั้งสิ้น ๑๕๒ สูตร
๓. สังยุตตนิกาย หมวดประมวล เป็นหมวดที่ประมวลเรื่องต่าง ๆ ในประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน เพื่อสะดวกในการศึกษาหารายละเอียดในเรื่องนั้น ๆ เช่น ประมวลไว้เป็นเรื่องเทวดา เรื่องพระมหากัสสปะ เป็นต้น มีทั้งหมด ๗,๗๖๒ สูตร
๔. อังคุตตรนิกาย หมวดที่ว่าด้วยลำดับจำนวนหัวข้อธรรม เป็นการกล่าวถึงหลักธรรมที่นับเป็นจำนวนตั้งแต่ ๑ ข้อ จนถึง ๑๐ ข้อ เช่น อริยธรรม ๔ อุปกิเลส ๕ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ โลกธรรม ๘ เหตุกำจัดความอาฆาต ๙ มีทั้งหมด ๙,๕๕๗ สูตร
๕. ขุททกนิกาย หมวดเบ็ดเตล็ด เป็นการรวบรวมพระสูตร ข้อธรรมคำอธิบายที่ไม่นับเข้าใน ๔ หมวดข้างต้น เช่น เปตวัตถุ ว่าด้วยเรื่องเปรตแบบต่าง ๆ วิมานวัตถุ ว่าด้วยเรื่องวิมานของเทวดา เป็นต้น

พระอภิธรรมปิฎก แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์คือ

๑. สังคณี ว่าด้วยการรวมหมู่ธรรมแล้วอธิบายเป็นประเภทไป ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลธรรม อกุศลธรรม และอัพยากคธรรม

๒. วิภังค์ ว่าด้วยการแยกกรรมหัวข้อใหญ่ออกเป็นหัวข้อย่อย แล้วชี้แจงวินิจฉัย โดยละเอียด ตรงกับที่เรียกกันในปัจจุบันว่าการวิเคราะห์
๓. ชาตูกถา ว่าด้วย "ชาตุ" คือสิ่งที่เป็นต้นเดิมในทางธรรม
๔. ปุคคลบัญญัติ ว่า ด้วยการบัญญัติความหมายบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ
๕. กถาวัตถุ ว่าด้วยการแถลงวินิจฉัยทัศนะต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันระหว่างนิกายทั้งหลาย
๖. ยมก ว่าด้วยธรรมที่เป็นคู่ เป็นการยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ เช่น ธรรมที่เป็นกุศลทั้งหมดมีกุศลเป็นมูล และ ธรรมที่มีกุศลเป็นมูลทั้งหมดเป็นกุศลธรรม
๗. ปัญฐาน ว่าด้วยปัจจัย แสดงว่าอะไรเป็นปัจจัยของอะไรในทางธรรม เช่น มีกรรมเป็นปัจจัย มีอาหารเป็นปัจจัย เป็นต้น^{๒๕, ๒๖}

๑.๒.๕ พระพุทธศาสนาในโลก

ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดในอินเดีย ก่อนคริสตศักราช ๕๔๓ ปี

พ.ศ. ๑

สังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ ๑ ที่เมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๑๐๐

สังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ ๒ ที่เมืองเวสาลี ประเทศอินเดีย เป็นจุดเริ่มต้นกำเนิดมหายาน ซึ่งภายหลังทำให้แบ่งเป็น ๒ นิกายใหญ่คือ เถรวาทนิกายที่เคร่งครัดตามพระธรรมวินัยเดิม กับอาจารย์วาท หรือมหาสังฆกะนิกาย (พุทธปฏิรูป) ที่ถือตามการตีความของกลุ่มพระปรารณะ จากทักขิณาคีรีชนบทที่ไม่ยอมรับการสังคายนาครั้งที่ ๑ ของพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ในเรื่องกรณีวัตถุ ๘ และสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สงฆ์พึงเพิกถอนได้

พ.ศ. ๒๓๔

สังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ ที่เมืองปาฏลิบุตร ประเทศอินเดีย

^{๒๕, ๒๖} เก็บความจาก พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๑-๑๐๔. และ สุวรรณ เพชรนิล, พุทธปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๑๒, ๑๖, ๑๗.

ช่วงนี้เป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา โดยพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ราชวงศ์เมารยะของอินเดีย ทรงฟื้นฟูและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงโปรดส่งสมณทูต ๔ สายไปยังดินแดนใกล้ไกล โดย ๑ ใน ๔ สายนั้นมีพระโสณะเถระ กับพระอุตรเถระ เป็นผู้อัญเชิญพระพุทธศาสนาไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ คือ ไทย พม่า และลาวในปัจจุบัน

พ.ศ. ๓๕๙-๔๗๐

ราชวงศ์เมารยะถูกล้มล้าง ปุชยมิตรผู้ก่อกบฏได้ตั้งราชวงศ์ศุงคะขึ้นและให้การอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ พยายามกวาดล้างพระพุทธศาสนาโดยการเผาวัดวาอารามและฆาติกษุสงฆ์ แต่ก็ไม่สามารถกวาดล้างได้สำเร็จ

พ.ศ. ๕๐๐-๘๐๐

พุทธศาสนารุ่งเรืองอีกครั้งด้วยการอุปถัมภ์ของราชวงศ์กุษาณะ มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนเอเชียกลาง ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยัง จีน มองโกเลีย เกาหลี ญี่ปุ่น ในภายหลัง

พ.ศ. ๘๖๐-๑๐๐๐

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ยุคทองอีกครั้งด้วยการอุปถัมภ์ของราชวงศ์คุปตะ

พ.ศ. ๑๐๐๑-๑๑๐๐

ชาวฮั่นเข้ายึดครองอินเดียบางส่วน และมีการกวาดล้างพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๑๒๕๐-๑๗๐๐

ราชวงศ์ปาละช่วยฟื้นฟูและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เกิดมหาวิทยาลัยสงฆ์นาถนทา ที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่สำคัญ แต่ภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่กลับศึกษาพระพุทธศาสนาแบบตันตระซึ่งใกล้เคียงกับของฮินดู ทำให้พระวินัยที่เคยเคร่งครัดย่อหย่อนลง ผู้คนเริ่มเสื่อมความศรัทธา

พ.ศ. ๑๗๐๐

กองทัพมุสลิมเข้ารุกรานทำลายล้างพระพุทธศาสนาทั่วชมพูทวีป มหาวิทยาลัยนาถนทาถูกเผาทำลาย พระสงฆ์ถูกฆ่าเป็นจำนวนมาก พระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมากกว่า ๑๗๐๐ ปี ได้สูญสิ้นไปจากอินเดียนับแต่นั้นมา

พ.ศ. ๑๗๐๑-๒๐๐๐

การรุกรานของชาวทมิฬในลังกาทำให้พระพุทธศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๔-๑๑ เริ่มประสบปัญหา แต่ในสมัยพระเจ้าปราคักรมพาหุที่ ๑ ลังกาก็ฟื้นฟูกลับมาเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระพุทธศาสนาได้อีกครั้ง

พ.ศ. ๒๐๐๑-๒๒๙๐

ชาวโปรตุเกสและฮอลันดายึดครองลังกา บีบบังคับชาวพุทธให้มานับถือศาสนาคริสต์
ภิกษุสงฆ์อพยพหนีตายจนลังกาสูญสิ้นสมณวงศ์

พ.ศ. ๒๒๙๒-๒๒๙๔

กษัตริย์ลังกาทูลขอนิมนต์คณะสงฆ์จากพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อ
ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จึงเกิดนิกายสยามวงศ์ขึ้นในลังกา

พ.ศ. ๒๓๔๐-๒๔๙๑

ลังกาถูกอังกฤษยึดครอง พระพุทธศาสนาถูกโจมตีอย่างรุนแรง แต่หลังได้รับอิสรภาพ
ชาวลังกาสามารถคงพระพุทธศาสนาไว้เป็นศาสนาประจำชาติได้สำเร็จ^{๒๓}

๑.๒.๖ ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๓ ภายหลังกุทธปรินิพพาน ๓๐๐ ปี พระเจ้าอโศก
มหาราชได้ส่งสมณทูต ๙ สายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในดินแดนใกล้และไกล โดยมีสมณ
ทูตสายหนึ่งคือ พระโสณะเถระ และ พระอุตตรเถระ เดินทางมายังแผ่นดินสุวรรณภูมิ^{๒๔} ซึ่ง
สันนิษฐานว่าได้แก่จังหวัดนครปฐม เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระ
ปฐมเจดีย์ ซึ่งตามรูปทรงเดิมเป็นทรงโอคว่ำอย่างพระสถูปสาญจีในอินเดีย ศิลารูปพระ
ธรรมจักร เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่^{๒๕} โดยพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ดินแดนแหลมทองครั้ง
แรกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิม ประชาชนในสมัย
นั้นที่มีความศรัทธาเลื่อมใสก็มีการอุปสมบทเป็นพระสงฆ์และสร้างสถูปเจดีย์ไว้สักการบูชา
เกิดเป็นศิลปะแบบที่เรียกว่าศิลปะแบบทวาราวดี

^{๒๓} เก็บความจาก วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. "ถาจะถึงวันสิ้นพระพุทธศาสนา" ใน นิตยสาร Secret
ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔๔ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๓, หน้า ๓๘-๓๙.

^{๒๔} คำว่า "สุวรรณภูมิ" มีปรากฏในนิทานชาดกของพระพุทธศาสนา เช่น ในมหาชนกชาดก ที่เล่า
เรื่องพระโพธิสัตว์ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคยังสุวรรณภูมิแล้วเรือแตกกลางทะเล และในสังขพราหมณ์
ชาดกที่เล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ลงเรือไปค้าขายหากินทางสุวรรณภูมิเพื่อนำมาบริจาจากทาน เรื่องที่สองน่าจะ
เป็นหลักฐานว่าชาวชมพูทวีปเดินทางติดต่อไปมาค้าขายกับชาวสุวรรณภูมิแต่ก่อนพุทธกาล และยังอธิบาย
อีกด้วยว่าแผ่นดินสุวรรณภูมิน่าจะครอบคลุมดินแดนประเทศร่วมกัน ๖ ประเทศ คือ ประเทศไทย ประเทศ
พม่า ประเทศญวน ประเทศเขมร ประเทศลาว และประเทศมลายู

จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
ภาค ๑, หน้า ๔๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ สมัยที่อาณาจักรทวารวดียังรุ่งเรือง กษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ซึ่งทรงนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเรื่องอำนาจและแผ่อำณาเขตเข้ามาถึงสุราษฎร์ธานี พุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็แพร่เข้ามาทางใต้ของประเทศไทย ดังปรากฏเจดีย์พระบรมธาตุไชยาและพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์หล่อเป็นประจักษ์พยานมรดกทางวัฒนธรรมฝ่ายมหายานให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้

ต่อมาในประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔ กษัตริย์กัมพูชา ราชวงศ์สุริยวรมันที่เรื่องอำนาจแผ่อำณาเขตลงมาที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย ทรงนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แต่เป็นมหายานที่ปนกับศาสนาพราหมณ์ คนในถิ่นนี้จึงได้รับทั้งพุทธศาสนาแบบเถรวาท กับพุทธศาสนาแบบมหายาน และศาสนาพราหมณ์ โดยศาสนสถานที่เป็นประจักษ์พยานให้ศึกษาได้ก็คือ พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และพระพุทธรูปที่สร้างในสมัยนี้เป็นศิลปะแบบขอม

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ประเทศลังกาได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ทางด้านพม่า พระเจ้าอโนรธามังช่อ กษัตริย์พุกามผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกาม เมื่อเรื่องอำนาจแล้วได้แผ่อำณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรลานนา ลานช้าง อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามจึงเข้ามาครอบงำคนไทยในถิ่นนี้ ดังจะเห็นได้ว่า เจดีย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน นั้นเป็นรูปทรงเดียวกันกับเจดีย์ชเวดากองในพม่า

ดังนั้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๘ พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่อยู่ในเวลานั้นจึงมีทั้งแบบเถรวาทและมหายาน โดยเป็นไปตามอิทธิพลของกษัตริย์ที่มีอำนาจในยุคนั้น ๆ

พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย

ตามประวัติศาสตร์ ในเวลาที่อาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยตั้งตัวเป็นอิสระขึ้นได้ ทางเหนือเกิดอาณาจักรลานนา ได้ลงมาเกิดอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นขณะเดียวกันกับที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีป และเกียรติคุณของพระสงฆ์ลังกาได้แพร่ไปถึงกรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช(พ.ศ.๑๘๒๐-๑๘๖๘)กษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์พระร่วงมีความเลื่อมใสในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จึงได้อาราธนาพระสงฆ์ซึ่งได้รับการอุปสมบทจากประเทศลังกาและกลับมาตั้งสำนักอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชให้เข้ามาจำพรรษา ณ วัดอรุณฤๅกในกรุงสุโขทัย นับเป็นการปลุกฝังพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทขึ้นที่กรุงสุโขทัย

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๑๘๘๗ พระมหาธรรมราชาลิไทที่ ๑ หรือ พญาลิไท ซึ่งเป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัยองค์ที่ ๕ ได้อาราธนาพระสังฆราชชาวลังกาเข้ามาเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ระยะหนึ่ง กับทั้งได้ทรงพระราชนิพนธ์ เถกมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง) ซึ่งจัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาในภาษาไทยเล่มแรก ทรงสร้างพระมหาธาตุบรรจुพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากลังกา และทรงเริ่มจัดระเบียบคณะสงฆ์ โดยแบ่งสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี หรือ สงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรูปทวงนะในพระไตรปิฎก และอยู่ในวัดในบ้านเมือง กับ ฝ่ายอรัญวาสี คือ สงฆ์ที่สมถาทานวิปัสสนาธุระ ป่าเพ็ญภาวนามีปกติดอยู่ในวัดป่า^{๑๐}

พระพุทธศาสนาสมัยลานนาไทย

ในสมัยลานนาไทยซึ่งตรงกับสมัยสุโขทัยและคาบเกี่ยวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น กษัตริย์หลายพระองค์ได้มีส่วนในการทำนุบำรุงพระศาสนา

• พระเจ้าเม็งราย (พ.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๓๕) ได้สร้างวัดเชียงมั่น

• พระเจ้ากือนา (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๒๘) พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลังกาวงศ์ได้ตั้งมั่นรุ่งเรืองในแผ่นดินนี้ พระองค์ทรงส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลอาราธนาพระสังฆราชสมณเถระไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนำพระบรมสารีริกธาตุไปยังลานนา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓ นับเป็นการเริ่มต้นพระพุทธศาสนาแบบลังkawงศ์ขึ้นในลานนา มีการสร้างพระธาตุคดยสุเทพเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๘๗๘-๒๐๓๐) ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ทรงจัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น โดยมีพระธรรมทินมหาเถระเป็นประธาน มีพระเถระเข้าประชุมประมาณ ๑๐๐ รูป โดยใช้เวลาประมาณ ๑ ปีจึงสำเร็จ ถือได้ว่าเป็นการสังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยา ประเทศไทยยังคงรักษาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทไว้อย่างเข้มแข็ง และอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิบนแผ่นดินไทยเป็นเวลายาวนานกว่า ๔๑๗ ปี ของสมัยอยุธยา

^{๑๐} สงฆ์ทั้งสองฝ่ายนี้เป็นนิกายเดียวกัน คือ มหานิกาย

- ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงสละราชสมบัติออกผนวช ณ วัดจุฬามณีเป็นเวลา ๘ เดือน เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ และทรงโปรดให้ประชุมภิกษุเพื่อแต่งมหาชาติคำหลวงซึ่งเป็นเรื่องราวของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์และสร้างทานบารมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๒๔ ซึ่งปรากฏเป็นวรรณกรรมทางศาสนาที่มีชื่อเสียงต่อมาในภายหลัง

- ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๑๗๓) พระองค์ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนชำนาญมาแต่ครั้งเมื่อยังทรงผนวชและเสด็จออกบวชหนังสือพระภิกษุสามเณรที่พระที่นั่งจอมทองเนื่อง ๆ ทรงโปรดให้สร้างมณฑปสวมรอยพระพุทธบาทซึ่งมีผู้พบที่สระบุรี และโปรดให้ราชบัณฑิตแต่งกาพย์มหาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๐ พร้อมทั้งโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกไว้จบบริบูรณ์

- สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๒๗๕) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา แต่ในรัชสมัยของพระองค์มีการติดต่อกับชาวยุโรปมากและชาวยุโรปก็เข้ามาเผยแพร่ศาสนา พระองค์จึงทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่นได้

- พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๑๐) ในรัชสมัยนี้การบวชเรียนได้กลายเป็นประเพณี และเกิดวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญหลายเรื่อง เช่น พระมัลลย์คำหลวง นันโทปนันทสูตรคำฉันท์ ปุณโณวาทคำฉันท์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรี

ภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าเผาบ้านเมืองเก็บเอาทรัพย์สมบัติกวาดต้อนประชาชนและพระสงฆ์ไปเป็นเชลย วัดวาอารามถูกทำลาย พระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนาได้รับความเสียหายอย่างมาก เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชได้ย้ายราชธานีมาตั้งที่เมืองธนบุรี และเสด็จขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่บำรุงกิจการพระศาสนา ทรงสร้างวัดใหม่คือวัดบางยี่เรือ (วัดราชคฤห์) และทรงปฏิสังขรณ์วัดเก่าอีกหลายวัด ทรงจัดวัดต่าง ๆ ในกรุงให้เป็นวัดหลวง ทรงอาราธนาพระภิกษุผู้รู้ธรรมมีศีลาจารวัตรเข้ามาตั้งเป็นพระราชาคณะช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้รู้ธรรม รวบรวมคัมภีร์พระธรรมวินัยที่กระจัดกระจายให้เป็นหมวดหมู่ ทรงรวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองมาคัดลอกจัดสรรเป็นฉบับหลวงในปี พ.ศ. ๒๓๑๕ (แต่ยังไม่ทันเรียบร้อยก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน) และให้กองทัพไทยอัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากเมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๒

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงใหม่ และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งทรงอัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ และทรงปฏิสังขรณ์วัดหลายวัด ที่สำคัญคือวัดโพธาราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ ทรงโปรดให้มีการสังคายนา ตรวจชำระพระไตรปิฎกที่คลาดเคลื่อนอยู่ให้สมบูรณ์ เพื่อความมั่นคงถาวรของพระพุทธศาสนา ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุ) ใช้เวลา ๔ เดือนจึงสำเร็จ และทรงโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกตามที่สังคายนาไว้เป็นหลักฐานจารลงในใบลาน ปิดทองที่บั้งเล่ม เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับทอง” โดยโปรดให้ประดิษฐานไว้ที่หอมนต์เขี้ยวธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงปฏิสังขรณ์วัดที่สำคัญ คือ วัดอรุณราชวราราม วัดโมลีโลกยาราม วัดราชบูรณะ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) วัดสังข์กระจาย ในกรุงเทพฯ และวัดสุวรรณศาสดารามที่อยุธยา

ในรัชสมัยนี้ประเทศไทยกับประเทศลังกาได้มีการติดต่อกันทางด้านกิจการพระพุทธศาสนา โดยทางลังกาได้ให้พระภิกษุอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและคันโพงสี่ลังกามาถวาย และทางไทยได้ส่งสมณทูตไปสืบพระศาสนาที่ประเทศลังกา โดยขากลับได้นำหน่อพระศรีมหาโพธิ์มา ๖ ต้น ซึ่งทรงให้นำไปปลูกไว้ที่นครศรีธรรมราช ๒ ต้น วัดมหาธาตุ ๑ ต้น วัดสุทัศน์ ๑ ต้น วัดสระเกศ ๑ ต้น และมีผู้ขอไปปลูกที่กัณฑ์ ๑ ต้น นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีวิสาขบูชา และในปี พ.ศ. ๒๓๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผนวชพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นสามเณรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งภายหลังได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุในปี พ.ศ. ๒๓๖๗

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคของการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ อย่างที่ไม่มียุคใดเสมอเหมือน โดยพระอารามที่ทรงสร้าง บูรณะ และปฏิสังขรณ์นั้น รวมทั้งสิ้นมีจำนวนถึง ๕๓ วัด โดยที่สร้างใหม่มีอยู่ ๓ วัดคือ วัดเฉลิมพระเกียรติ ที่จังหวัดนนทบุรี วัดเทพธิดาราม และวัดราชนัลดาราม ที่กรุงเทพฯ ส่วนพระอารามที่ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์มีถึง ๕๐ วัด ที่สำคัญก็ได้แก่ วัดราชโอรสาราม (วัดราชโอรส) ที่ฝั่งธนบุรี ได้ทรงบูรณะโดยทั้งหมดเหมือนสร้างใหม่และเป็นวัดแรกที่ได้นำศิลปกรรมแบบจีนมาประยุกต์ใช้ และถือว่าพระอารามนี้เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๓ นอกจากนี้ก็ยังมีวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งได้โปรดให้ดำเนินการทั้งซ่อมและสร้างเพิ่มเติมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ โดยมีการรื้อพระอุโบสถ

เดิมและสร้างใหม่ให้ใหญ่และสูงกว่าเดิม โปรดให้หรือสร้างกุฏิสงฆ์เดิมที่เป็นเครื่องไม้ให้เป็นตึก ทรงโปรดให้สร้างพระวิหารพระนอนพร้อมด้วยพระพุทธรูปไสยาสน์ที่งดงามและมีขนาดใหญ่ ขึ้นใหม่ อีกทั้งโปรดให้มีการชำระสอบสวนตำราต่าง ๆ เช่น วิชาแพทย์แผนโบราณ มีตำรา หมอนวด และตำรายาแก้โรคต่าง ๆ มาจารึกลงแผ่นศิลาเพื่อประชาชนผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าได้โดยสะดวก

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชศรัทธาอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทรงส่งสมณทูตไปลังกาถึง ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ กับ พ.ศ. ๒๓๘๗ และได้พระไตรปิฎกฉบับลังกาเข้ามา ทรงโปรดให้แปลพระไตรปิฎกเหล่านั้นเป็นภาษาไทย

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางด้านการพระศาสนาขึ้นเรื่องหนึ่งคือ การเกิดขึ้นของ "ธรรมยุติกนิกาย" โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งขณะนั้นยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎและกำลังทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เป็นผู้ให้กำเนิดธรรมยุติกนิกายซึ่งเป็นที่นับถือกันว่าเป็นคณะสงฆ์ที่มีวินัยปฏิบัติเคร่งครัดยิ่งขึ้น ซึ่งก็เป็นเหตุที่เกิดการตื่นตัวของพระสงฆ์ในนิกายเดิมที่เรียกว่า "มหานิกาย" ในเรื่องวินัยการปฏิบัติของสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น นับเป็นการปฏิรูปพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในประเทศไทย เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระพุทธรพจน์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งทรงผนวชอยู่ถึง ๒๗ พรรษา ได้ลาสิกขาขึ้นครองราชย์ เมื่อพระชนม์ได้ ๕๗ พรรษาในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ โดยเฉลิมพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น ๕ วัด คือ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดมกุฏกษัตริยาราม และโปรดให้ปฏิสังขรณ์พระอารามเป็นจำนวนมาก เช่น วัดสุวรรณดาราม วัดพนัญเชิง วัดเสนาสนาราม ในจังหวัดอยุธยา วัดเขมาภิรตาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี วัดมหาสมณาราม ที่เพชรบุรี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ที่พิษณุโลก วัดป่าเลไลยก์ ที่สุพรรณบุรี และวัดพระพุทธบาท สระบุรี รวมทั้งสิ้นประมาณ ๒๙ วัด นอกจากนั้นยังทรงสร้างปูชนียวัตถุไว้ในหลายแห่ง ที่สำคัญได้แก่ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระนครคีรีที่เพชรบุรี พระบรมบรรพตหรือที่เรียกกันว่า "ภูเขาทอง" ในวัดสระเกศ พระสมุทรเจดีย์ที่เมืองสมุทรปราการ

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงโปรดให้มีพระราชพิธีมาฆบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และก็เป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

ในรัชกาลนี้ ประเทศไทยยังได้มีการติดต่อกับประเทศอินเดียในกิจการของ พระพุทธศาสนาอีกครั้งหลังจากขาดต่อกันไปนานกว่า ๕๐๐ ปี ไทยได้รับพระพุทธรูปและ เมล็ดพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาจากอินเดีย

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้นหลายวัด คือ วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดอัมฤงคณิมิต วัดจุฬาทิศราชธรรมสภาาราม และวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ อีกทั้งยังทรงปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุ วัดสมอราย และวัดอื่น ๆ อีกหลายวัด พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จไปถึงอินเดีย ในคราวเสด็จ ประพาสต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ในรัชกาลนี้ไทยได้พันธุ์พระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา โดยตรง ซึ่งได้ทรงโปรดฯ ให้ปลูกไว้ ณ วัดเบญจมบพิตร และวัดอัมฤงคณิมิต เกาะสีชัง ชลบุรี สำหรับพระบรมสารีริกธาตุที่มีผู้ค้นพบพร้อมคำจารึกเป็นอักษรเก่าสมัยพระเจ้าอโศก ณ ป่า เมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งมารควิส เดอสัน อูปราชอินเดียในสมัยนั้นได้ทูลถวายมายังประเทศไทย หลังจากที่ทรงพระกรุณาแบ่งให้แก่ทูตานุทูตจากประเทศพระพุทธศาสนา มีญี่ปุ่น พม่า ลังกา ที่ เข้ามากราบทูลขอแบ่งไปแล้ว ส่วนที่เป็นสมบัติของไทย ทรงโปรดให้บรรจุไว้ในพระเจดีย์บน ยอดเขาสุวรรณบรรพต วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

ครั้นเมื่อถึงกาลที่พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ ๒๕ ปี พระองค์ทรงปรารถนาที่จะบำเพ็ญมหากุศล ทรงเห็นว่าพระไตรปิฎกที่จารึกไว้ในใบลานไม่มั่นคง มีจำนวนมาก ยากแก่ การรักษา อีกทั้งยังเป็นตัวอักษรขอม ยากจะมีผู้รู้ผู้อ่านเข้าใจ จึงมีพระราชศรัทธาให้พระ เถรานุเถระทั้งหลายช่วยกันชำระ ถ่ายตัวขอมเป็นตัวไทย และจัดพิมพ์ให้เป็นพระไตรปิฎกเป็น เล่มรวม ๓๔ เล่ม จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด พระราชทานไปแก่หอสมุดนานาประเทศและตามพระ อารามหลวง ทำให้ประเทศไทยจัดเป็นชาติแรกที่พิมพ์พระไตรปิฎกบาลีขึ้นเป็นเล่มสมุด

นอกจากนั้น พระองค์ยังเป็นผู้วางแนวการปกครองคณะสงฆ์ โดยโปรดให้ตรา พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ทั้งยังทรงส่งเสริม การศึกษาระดับสูงของสงฆ์ โดยโปรดให้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่งด้วยพระราชทุนทรัพย์ ส่วนพระองค์ คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย ณ วัดบวรนิเวศ เพื่ออุทิศให้สมเด็จพระราชบิดา กับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดมหาธาตุ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ พระองค์ทรงโปรดให้ใช้พุทธศักราช (พ.ศ.) เป็นศักราชทางราชการ แทน รัตนโกสินทรศก (ร.ศ.) ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๗ และในปี พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๓ ทรง โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกเพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลแก่สมเด็จพระพันปีหลวง

และเนื่องในการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และจากการที่พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการทรงนิพนธ์หนังสือ พระองค์ก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้หลายเล่ม เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร มงคลสูตรคำฉันท์ เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงโปรดให้จัดตรวจทานชำระพระไตรปิฎกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่มให้ครบ ๔๕ เล่ม และจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐชุด ๔๕ เล่ม จำนวน ๑๕๐๐ ชุด เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไปในนานาประเทศ และยังทรงโปรดให้พิมพ์คัมภีร์อื่น ๆ อีก คือ อภิขัมมัตถวิภาวินี และ ฎีกาวิสุทธิมรรค

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระอนุเคราะห์ให้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยตามพระปรารภของสมเด็จพระสังฆราช (แพ ดิสุสเทโว) โดยการแปลนั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ แปลโดยอรรถ พิมพ์เป็นเล่ม ๘๐ เล่ม เรียกว่า "พระไตรปิฎกภาษาไทย" กับ แปลโดยसानวนเทศนา พิมพ์เป็นใบลาน แบ่งเป็น ๑๒๕๐ กัณฑ์ เรียกว่า "พระไตรปิฎกเทศนาฉบับหลวง" โดยประเภทหลังสำเร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ แต่ประเภทแรกยังค้างอยู่และได้ดำเนินการต่อจนเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยจัดพิมพ์จำนวน ๒๕๐๐ ชุด และจัดเป็นผลงานเนื่องในงาน ๒๕ พุทธศตวรรษ และในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการปกครองฝ่ายบ้านเมือง

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ก็ได้มีการยกระดับการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นการศึกษาระดับปริญญา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จออกผนวชและประทับอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๑๕ วัน ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยจำนวน ๒๕๐๐ ชุด และดำเนินการก่อสร้างพุทธมณฑลที่จังหวัดนครปฐม ในบริเวณที่ดิน ๒๕๐๐ ไร่ เพื่อเป็นอนุสรณ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลประกาศเลิก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และประกาศใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในปี พ.ศ.

๒๕๐๘ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์ทั่วโลกได้มาตั้งสำนักงานใหญ่ในประเทศไทย และในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่ประชุมได้มีมติให้องค์การนี้ตั้งอยู่ในประเทศไทยเป็นการถาวร^{๓๓}

^{๓๓} เก็บความจาก กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๕๑-๕๙.

สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญในบทที่ ๑

- พระพุทธศาสนาคืออะไร
 - ศาสนาที่สอนให้มนุษย์รู้จักความจริงของธรรมชาติ
 - ศาสนาที่แสดงถึงหลักสัจธรรมที่มีเหตุผลอันสมบูรณ์พร้อม
 - ศาสนาที่ให้สิทธิเสรีแก่ทุกคน
 - เป็นศาสนาแห่งอิสรภาพและเสรีภาพ โดยสอนให้มนุษย์เป็นอิสระจากการพึ่งพาสິงศักดิ์สิทธิ์ แต่ให้มีตนเป็นที่พึ่งของตน โดยทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกที่จะทำกรรมและกำหนดชีวิตของตนเอง และที่สำคัญคือมนุษย์สามารถที่จะเป็นอิสระจากความทุกข์ได้
 - ศาสนาอันเป็นทางรอดที่จะช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้ โดยได้ทั้งผลในโลกนี้ ผลในโลกหน้า และผลอันสูงสุด
 - ศาสนาที่เป็นทางอันเอกที่มุ่งสู่ความสิ้นทุกข์
 - ศาสนาของผู้รู้ เป็นศาสนาแห่งปัญญา
 - ศาสนาที่มีลักษณะเป็นธรรมเนียม
 - ศาสนาที่พูดถึงเรื่องความทุกข์และการหลุดพ้นจากทุกข์
 - ศาสนาแห่งการปฏิบัติ
 - ศาสนาที่สอนเรื่องอนัตตาและวิปัสสนากรรมฐาน
- การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา
 - เกิดขึ้นจากความเพียรพยายามแสวงหาหนทางที่จะดับทุกข์
- ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร
- นิพพาน
- การสังคายนา
- พระไตรปิฎก
 - พระวินัยปิฎก
 - พระสุตตันตปิฎก
 - พระอภิธรรมปิฎก
- พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

คำถามบทที่ ๑

๑. จงอธิบายศัพท์ต่อไปนี้
 - ๑.๑ การสังคายนา
 - ๑.๒ พระไตรปิฎก
๒. จงอธิบายให้เข้าใจว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร และอะไรคือเหตุการณ์เกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา
๓. การสังคายนาคืออะไร และมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร
๔. พระไตรปิฎกคืออะไร และพระไตรปิฎกมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร
๕. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร จงอธิบาย